

դատը, Վանանդ գաւառին Երեւել դաշտին վրայ ճակատելով իրարու դէմ, ուր չարաչար պարտութիւն մը կրեց Աւրշակ, և քիչ վերջը սրտի ցաւով և հիւանդութեամբ մեռաւ առանց ժառանգ մը թողլու: Այս պարագային էր որ Խոսրով, իր հայրենասիրական զգացումներէն մղուած և անհեռատես գտնուելով թէ ապագան ինչ կնճոտ հարցեր կրնար հանել առջեւ, անխոհեմ գտնուեցաւ ազգուելու իր քանի մը նախարարներէն, որ կը յորդորէին զինքը հոովմէական պետութեան ներքեւ գտնուող Հայերը միացնել բուն Հայաստանին, որուն համար հարկ տեսաւ դիմել թէղոս Ա կայսեր, որ ո՛ր և է ընդդիմութիւն չըրաւ իր առաջարկին: Խոսրով թագաւորին այդ անխոհեմ քայլը, — որուն մէջ քանի մը չարասիրտ նախարարներ կ'ուզէին տեսնել նաեւ Ս. Սահակի մատը, և այդպէս ալ ներկայացուցին խնդիրը Վրամ Գ պարսիկ արքային, — չարաչար ազդեալի հետեւանքներ ունեցաւ: Աւելորդ է ըսել թէ Ս. Սահակ, սկզբունքով միշտ աւելի կուսակից և հակամէտ քրիստոնեայ հոովմէական քաղաքականութեան, յուսնական կրթութեամբ սնած ու զարգացած, և միանգամայն իրր ջերմ հայրենասէր մը, հակառակ էր Հայաստանի բաժանման: Սակայն բացարձակապէս հերքելի է, որ ան՝ այնպիսի փափուկ պարագաներու մէջ՝ այնպիսի անհեռատես և անզգոյշ խորհուրդ մը տուած ըլլայ հայ թագաւորին:

Մեր քանի մը վատ և քսու նախարարներ անմիջապէս պարսիկ արքային ահանջը հասուցին հայ թագաւորին բոլոր շարժումները, ի հարկէ խեղաթիւրելով զանոնք և ըմբոստութեան գոյն մը տալով: Արքայից արքան հաւատալով այդ քսութեանց, — մանաւանդ որ զայրացեր էր Խոսրովի դէմ՝ ինքնազուրի Ս. Սահակը կաթողիկոս նշանակելուն համար, — ստիպով Տիգրան կանչեց զինքը, և առանց ո՛ր և է հարցաքննութեան՝ Անյուշ բերդին մէջ փակեց իր Գագաւոն կամաքական սպարապետին հետ: Անկարելի է երեւակայել մեր Ս. Սահակի դառնակսկիծ ցաւը, մտածելով

որ իր կաթողիկոսական աթոռին վրայ բարձրանալն իսկ՝ անհրաման պարսիկ արքայէն՝ իրր յանցանք մը նկատուած էր Խոսրով թագաւորին. ասով իր դիրքն ալ քիչ մը խախտած էր: Սակայն Ս. Սահակ տարիներ վերջը կրցաւ վեհօրէն հատուցում մ'ընել հէք Խոսրովին, յետ Վրամ շապուհի մահուան (414ին), անձամբ Տիգրան երթալով առ Յագկերտ Ա, յաջողեցաւ կրկին արքունի գահին վրայ բարձրացնել զինքը, որուն դառնացած սիրտը գոնէ չարժով մը սփոփուեցաւ, իր սիրելի հայրենի հողին և թագաւորական գահին վրայ կրնրելով կեանքը:

Այո՛, ցաւալի էր Խոսրովի այդ գահընկէցութիւնը, քանի որ բարի, քաջ և հայրենասէր թագաւոր մ'էր, և պիտի կրնար անտարակոյս մեծապէս օգտակար ըլլալ ազգին ու հայրենիքին, իրեն աջակից ու խորհրդակից ունենալով Ս. Սահակի նման մեծ, կարող ու ազդեցիկ կաթողիկոս մը: Սակայն անոր յաջորդելով իր Վրամշապուհ եղբայրը, որ նոյնքան կարող, ուսումնասէր և հայրենասէր թագաւոր մ'եղաւ, խոհական և զգուշաւոր, և անտարակոյս աւելի ճարտար ղիւանագէտ մը քան իր եղբայրը, կրցաւ անմիջապէս ծաղկեցնել և պայծառացնել Հայաստանը, սիրոյ և խաղաղութեան կապ մ'ըլլալով հոովմայեցի և պարսիկ թագաւորներուն միջեւ: Եւ այսպէս ներքին և արտաքին խաղաղութեան և անդորրութեան շրջան մը բացուեցաւ անոր թագաւորութեան օրով, որ կրցաւ սիրաշահիլ նոյն իսկ հայ ըմբոստ և իրարու դէմ ռիսակալ ու քրիստոնէի նախարարները: Այդ ժամանակ է՝ որ Ս. Սահակ աւելի ազատ զգաց ինքզինքը՝ իր միակ ուշը և ուժերը կեդրոնացնելու հայ եկեղեցւոյ և ազգին կրօնական, բարոյական և զրական վիճակը բարւոքելու և նոյն իսկ բարձրացնելու, հետեւելով իր երջանիկ հօրը շինիչ և զարգացուցիչ գործօնէութեան, որուն մեծապէս ձեռնտու և քաջալերիչ եղաւ Ս. Մեսրոբի նման իմաստուն և հոգեսէր վարդապետ մը, որ ձգած իր արքունի ղիւանապետի և բարձրաս-